

PANELÁCI

Když se na jaře roku 2013 připravovalo číslo časopisu Beton TKS věnované panelovým sídlištím, byla jsem poprvé přivláána k spolupráci, neboť se v té době právě rozbíhal „můj“ pětiletý grantový projekt na výzkum (nejen) panelových sídlištích „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí. Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu“. Završením naší spolupráce je účast na přípravě dalšího „panelákového“ čísla, které právě držíte v ruce. Náš grantový tým zde dostal možnost prezentovat část svého výzkumu.

Projekt, kterému začali jeho příznivci i členové týmu říkat zkráceně Paneláci (stejný název jsme zvolili i pro obě naše publikace), podpořilo Ministerstvo kultury ČR v rámci svého programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, tzv. NAKI. Problematika panelových sídlištích je natolik komplexní a aktuální, že si zaslouží nezaujaté mezioborové zmapování, zasazení do místních i zahraničních souvislostí, zhodnocení a na jeho základě zařazení do dějin moderní architektury. Je to fenomén, který ovlivňuje naši minulost, přítomnost i budoucnost.

Z historického hlediska byly panelové domy přes 30 let nejtýpější a prakticky jedinou formou hromadné bytové výstavby a jako takové zásadní měrou spoluurčovaly sociální, kulturní i ekonomický vývoj naší země. Jde o téma, které se týká všech krajů a své paralely má i v zahraničí. V současnosti žije na sídlištích více než čtvrtina našich spoluobčanů – v 81,8 tisících panelových domů bydlí přes 2,7 milionu obyvatel České republiky.

Do budoucna bude stále naléhavější otázka, jak se vyrovnat s dědictvím

panelových sídlištích a jak zlepšovat jejich obytný potenciál, aby si udržela stávající obyvatele a lákala k bydlení nové, protože je dnes již jisté, že bourání plně obydlených celků ve velkém u nás není reálné.

Přestože se o panelových sídlištích v poslední době píše odborné i popularizační knihy, jsou námětem výstav, workshopů a studentských prací a reflektují je umělci, informace o nich jsou stále velmi kusé. Znovu a znovu se opakují stejná tvrzení a nikdo panelová sídliště dosud nezačal mapovat systematicky. Bylo proto výzvou pokusit se v tomto ohledu o první „rekognoskaci terénu“.

Základní tezi, z níž projekt vychází, vyslovil již v 90. letech Rostislav Švácha: „*Při všem špatném, co sídliště do sklonku 80. let u nás způsobila, pokládám jejich paušální odsudky za nemístné a vlastně nezodpovědné. (...) Vzpírám se zkrátka tomu, abych házel do jednoho pytle pražskou Novodvorskou a pražské Jižní Město 1, brněnské sídliště Lesná na jedné a například Bohunice na druhé straně. Mezi kvalitou těchto sídlištích totiž existují zřetelné rozdíly, dané schopnostmi architektů a rozmanitými politickými a ekonomickými podmínkami provádění jejich projektů. A dnešní seriózní architekti, investoři, historici umění, ba už i památkáři by se podle mého názoru měli naučit tyto rozdílné kvality vnímat a vyvozovat z toho důsledky*“ [1]. Přestože to někdy není na první pohled patrné, výstavba převážně většiny panelových sídlištích probíhala podle určitého urbanistického a architektonického záměru (i když ten se někdy v podmínkách nefunkčního hospodářství zcela rozmělnil).

Rostislav Švácha je odborným garantem celého projektu, do kterého se za-

pojily dvě desítky odborníků z různých institucí. Podařilo se nám zmapovat 73 sídlištích ze všech 14 krajů České republiky, a to především z umělecko-historického hlediska s přesahy do demografie a památkové péče. Vybrali jsme i několik tzv. protosídlištích, celků především z 50. let, kdy se domy stavěly klasickou zděnou technologií, využívaly se však přitom již některé prefabrikované prvky a principy funkcionalistického urbanismu. Jedním ze závěrů našeho výzkumu je návrh periodizace výstavby sídlištích do šesti vývojových etap.

Nechtěli jsme a nechceme sídliště ani adorovat, ani paušálně zatracovat. Naším primárním cílem je shromáždit co nejvíce informací o vybraných celcích, vytvořit faktografickou základnu pro případný další výzkum a interpretace. Větší část ze souboru dat a historických materiálů, který se nám v průběhu projektu podařilo dohledat a shromáždit, je popsána, analyzována a publikována vůbec poprvé. Výsledky výzkumu průběžně prezentujeme zájemcům z řad veřejnosti i odborných kruhů nejen již zmiňovanými výstavami, ale také doprovodnými programy, workshopy a přednáškami, publikacemi, specializovanou mapou, články v odborných periodikách, databázi či metodikami. Živou platformou jsou především facebook projektu a webové stránky www.panelaci.cz.

Nedávno vyšla naše první kniha Paneláci 1 – Padesát sídlištích v českých zemích, která je katalogem k cyklu exteriérových výstav Příběh paneláku, jež jsou od září 2014 postupně prezentovány ve všech krajských městech a na podzim tohoto roku dorazí do Prahy. Původně jsme chtěli tabule s výsledky našeho výzkumu vybraných sídlištích umístit v prostorách městských úra-

Obr. 1 Vernisáž v Kladně před Střední průmyslovou školou stavební a Obchodní akademii v ulici Cyrila Boudy 2954 1. září 2014 (foto: Jaromír Čejka)

Obr. 2 Vernisáž Příběhu paneláku v Pardubickém kraji na Karlovině v Pardubicích 3. února 2015 (foto: Eva Mahrezi)

Obr. 3 Výstavní plakáty pro Příběh paneláku ve Zlínském kraji připravené k výlepu (foto: Eva Mahrezi)

dů či muzeí. Projekt měl ale od počátku poměrně značný ohlas, a tak jsme se nakonec rozhodli jej prezentovat formou exteriérových výstav přímo v centrech jednotlivých měst, neboť tak mají šanci oslovit širší veřejnost. Líbila se nám představa stylizovaného panelového městečka z betonu. Stáli jsme ale před problémem. Volba architektů byla jednoznačná – s ateliérem A1 architects jsem měla dobrou zkušenost už z výstavy Pražská panelová sídliště, která se konala v roce 2012 na Staroměstské radnici – a jasný byl i grafik, kolega z UPM Štěpán Malovec patří ke špičce ve svém oboru, avšak v oblasti výroby panelů jsme měli nulové zkušenosti i kontakty. Bez podpory redakce časopisu Beton TKS bychom se nehnu-li z místa. Lucie Šimečková nás propojila s Janem Gemrichem a Stanislavou Rollovou z Výzkumného ústavu maltovin a ti následně s Martinem Krocem z firmy Lias Vintířov, která u nás pracuje s lehčeným betonem a panelové městečko o váze více než 12 tun nám vyrobila na míru. Všem jmenovaným patří velký dík za to, že nám pomohli náš projekt uskutečnit a že jsme nemuseli slevovat ze svých nároků a představ: stručně řečeno, bez nich by po krajích místo panelového městečka putovaly kapa desky.

Ve chvíli, kdy držíte v ruce toto číslo, se výstava Příběh paneláku stěhuje z Ústí nad Labem do své poslední mimopražské „štace“, do Liberce, a na podzim se představí příběhy sedmi pražských sídlišť v Praze.

Na konec letošního roku plánujeme vydání závěrečné publikace Paneláci 2 – Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989, v níž bude všech šest etap nové periodizace podrobně rozpracováno. Knihu zamýšlíme jako syntézu poznatků získaných na základě průzkumu vybraných sídlišť i dobových reálií

a možných kontextů. Připravovaná publikace také ke každému období přinese tematickou studii či studii, věnované exkurzu do určitého dílčího problému. Budeme se věnovat např. kolektivnímu projektování ve 40. letech, asanacím, bytové kultuře, zahraničním vlivům na výstavbu sídlišť nebo otázce památkové ochrany sídlišť.

Na následujících stránkách jsou představeny výsledky grantového projektu ve třech článcích věnovaných vývoji panelových konstrukčních soustav, možnostem památkové ochrany některých vybraných celků a rekonstrukcím panelových objektů s důrazem na práci s barevností fasád. Doufám, že studie mých kolegů čtenáře zaujmou a probudí v nich zájem o další výsledky našeho výzkumu.

Bez poznání vývoje a specifík panelových sídlišť není možné dělat smysluplné zásahy do jejich struktury a přetvářet je v celky, které budou v budoucnosti považovány za „dobrou adresu“.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu“, podpořeného Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), identifikační kód projektu: DF13P01OW018.

PhDr. Lucie Skřivánková
(Zadražilová), Ph.D.

Uměleckoprůmyslové museum
v Praze
e-mail: zadrazilova@upm.cz

Zdroj:

[1] ŠVÁCHA, R. Rekapitulace sídlišť. *Stavba*. VII 2000, č. 5, s. 36–41.

PANELÁCI 1 – PADESÁT SÍDLIŠŤ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Knihy Paneláci 1 je katalogem cyklu výstav Příběh paneláku, realizovaných v letech 2014 až 2017. Představuje padesát (nejen) panelových sídlišť ze všech krajů České republiky.

Publikace je rozdělena do šesti kapitol podle vývojových etap, které sledují proměny ekonomických, společenských a kulturních podmínek i technických možností ve stavebnictví. Přibližuje okolnosti a důvody výstavby sídlišť, architekturu a urbanismus těchto celků a osobnosti jejich autorů. Součástí jsou též demografické studie o proměnách obyvatelstva sídlišť, rozsáhlá dobová i současná fotodokumentace, slovníček pojmů a přehled základních konstrukčních soustav.

Vydavatel: Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Autorka koncepce publikace:

Lucie Skřivánková (Zadražilová)

Editoři: Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha,

Eva Novotná, Karolina Jirkalová

Texty: Martina Koukalová,

Lucie Pospíšilová, Lucie Skřivánková,

Petra Špačková a další

Fotografie ze současnosti: Jaromír Čejka,

Ondřej Kocourek, Jan Rasch a další

Grafický design: Štěpán Malovec

Formát: 19,5 x 19,5 cm, měkká vazba

Počet stran: 464

Počet reprodukcí: 611

ISBN: 978-80-7101-161-3

Obr. 4 Vernisáž Příběhu paneláku v Kraji Vysočina na Masarykově náměstí v Jihlavě 6. dubna 2016 (foto: Eva Mahrezi)

Obr. 5 Instalace Příběhu paneláku ve Zlínském kraji před budovou 14|15 Baťova institutu v červenci 2015 (foto: Faruk Mahrezi)

Obr. 6 Vernisáž Příběhu paneláku v Plzeňském kraji v kreativní zóně DEPO 2015 v Presslově ulici v Plzni 20. září 2016 (foto: Eva Mahrezi)

